

DOĞAL İNSAN ÜZERİNE MONTAIGNE VE ROUSSEAU

Fatma DORE*

ÖZET

Michel de Montaigne ve Jean-Jacques Rousseau "asil vahşi" -çalışmada "doğal insan" diye anılacaktır- olarak bilinen kavrama ilişkin geniş anlamda benzer bir bakış açısını paylaşırlar, ancak onu tanımlamaları birbirinden oldukça farklıdır. Çalışma, iki filozofun doğal insana yaklaşımlarındaki farklılığın ortaya konmasında Montaigne'in "Yamyamlar Üzerine" adlı denemesi ve Rousseau'nun İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı adlı eserini temel alır. Bu iki metin, filozofların doğal insana yaklaşım farklılıklarının, betimlenmelerinde belli bazı benzerliklerin yanısıra şaşırtıcı ölçüde ayrılıklara vararak sonuçlandığını gösterir. İkisi de doğal insan tasvirleri ile kendi toplumlarını eleştirme hedefini paylaşmalarına rağmen, Montaigne kanıt dayalı bir yaklaşım sergiler, Rousseau ise siyaset felsefesinde temel bir soruyu yanıtlama çabasıyla kurgusal bir inceleme gerçekleştirir. Bu yazı, Montaigne ve Rousseau'nun doğal insana farklı yaklaşımlarının, onları betimlemelerinde belli benzerliklerle birlikte çarpıcı ayrılıklara da yol açacak şekilde sonuçlandığını göstermeyi hedefler. Yararlı ve sınırlı koşulları, sağlığı, ihtiyaçlarının sadeliği ve kadının rolü konusunda doğal insana dair ortaya çıkarılan tabloda her iki yaklaşım benzerlik gösterirken, yalnız ya da toplumsal olduğu, konuşabilme yeteneği, merhamet ve şiddet gibi sorular çerçevesinde doğal insanı tanımlamada büyük farklılıkla birbirinden ayrıldığını gösterir.

Anahtar Sözcükler: Montaigne, Rousseau, Doğal İnsan, Yamyamlar Üzerine, İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı, Asil Vahşi.

(Montaigne and Rousseau on Natural Man)

ABSTRACT

Michel de Montaigne and Jean-Jacques Rousseau broadly share an outlook on what is known as "the noble savage" – in this paper referred to as "natural man" – yet their conception of it is far from identical. This paper draws primarily on Montaigne's "On Cannibals" and Rousseau's A Discourse on Inequality to demonstrate that the differing approaches taken to natural man by the two philosophers result, in addition to certain similarities, in striking differences in their depictions of natural man. It shows that despite sharing the objective of critiquing their own societies through their depictions of natural man, Montaigne's approach is evidence-based as he seeks an expansion of knowledge, whereas Rousseau's is speculative as he seeks to answer a fundamental question in political philosophy. This paper reveals that the two approaches result in depictions of natural man that are similar as to his beneficial limited condition, his health, his simplicity of needs and the role of women. It then shows that the depictions of natural man differ greatly on the questions of his being solitary or communal, his ability to speak and the question of compassion and violence.

Keywords: Montaigne, Rousseau, Natural Man, On Cannibals, A Discourse on Inequality, Noble Savage.

---

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi, dorefatma@gmail.com
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2016 Güz, sayı: 22, s. 61-82
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Harvard Üniversitesi profesörü Steven Pinker'ın 2002 tarihli *Boş Sayfa (The Blank Slate)* adlı kitabı, John Locke'un öne sürdüğü -eserin de adını aldığı- "boş sayfa" kavramını eleştirmeyi hedefler. Pinker'a göre bu kavrama "modern entelektüel yaşamda kendisine kutsal bir yer edinmiş diğer iki öğreti" daha eşlik eder. Bunlardan ikincisi¹ "asil vahşi kavramı" olup, bu yazının ana temasını oluşturmaktadır.

Asil vahşi'nin "insanların doğal hallerinde özverili, barışçıl ve huzurlu oldukları; açgözlülük, kuruntu ve şiddet gibi kötü etkilerin ise uygarlığın ürünleri olduğu inancı"² temelinde tanımlandığını belirten Pinker, asil vahşi kavramını, köken itibarıyla kendisine dayanmadığını bilse de³ onun en büyük savunucusu, hatta hatalı bir şekilde birçok kişi tarafından fikir babası olduğuna inanılması⁴ bakımından on sekizinci yüzyıl filozofu Jean-Jacques Rousseau ile ilişkilendirir.⁵ Zira, kendisiyle bu denli çağrışımli olan bu terimi Rousseau hiçbir eserinde kullanmamıştır.⁶ Yine de, fikrin kaynağı Rousseau'dur. Ancak, bu kavramla daha önce ilgilenmiş kişi onaltıncı yüzyıl Fransız filozofu Michel de Montaigne'dir. Montaigne'nin Rousseau'yla ilişkisini kapsamlı bir şekilde irdeleyen Donald M. Frame, Rousseau'yu Montaigne'nin "gönülsüz hayran"ı olarak anar ve şunları ekler: "Rousseau, Montaigne hakkında nadiren konuşur, ancak kendisine 'kusurlu fakat takdire şayan bir ata' gözüyle baktığı bu düşünürden çok yararlanır."⁷

Asil vahşi - adlandırmanın yükleyebileceği başka anlamlardan kaçınmak için bundan böyle "doğal insan" olarak anılacaktır - Montaigne ve Rousseau'da hemen hemen aynı düşünceye karşılık gelir. Her ikisi de, doğal insan görüşüyle öylesine ilişkilendirilmişlerdir ki, Rousseau'nun kavramı

¹ Üçüncüsü "makedeki hayalet"tir. Steven Pinker, *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*, Penguin Books Ltd., London, 2002, s. 6.

² Pinker, a.g.e., s. 6. Pinker'in adı geçen eserinde kullandığı "noble savage" ifadesindeki "noble" sözcüğünü "soylu" yerine "asil" diye çevirmeyi uygun gördüm. Bunun nedeni Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde asil sözcüğünün hem "soylu" hem de "yüce duygularla yapılan" anlamında, "soylu" sözcüğünün ise "doğuştan" ya da "köklü bir aile" ilişkili bazı ayrıcalıklara sahip olan anlamında bir sıfat olarak kullanılmasıdır. Bu çalışmada, sözkonusu kavramın aile soyu anlamıyla ilişkisi olamaz. Nitekim, vurgulanan nokta, bilhassa bireysel yüce gönüllülüktür.

³ Pinker, a.g.e., s. 6.

⁴ Kathleen Glenister Roberts, *Alterity and Narrative: Stories and the Negotiation of Western Identities*, State University of New York Press, New York, 2007, s. 119.

⁵ Ter Ellingson, *The Myth of the Noble Savage*, University of California Press, California, 2001, s. 2.

⁶ Roberts, a.g.e., s. 119.

⁷ Donald M. Frame, *Montaigne: A Biography*, Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1965, s. 198, 316.

Montaigne'den devşirdiği dahi öne sürülmüştür.⁸ Ancak asıl mesele, bu iki düşünürün ait olduğu toplumlarda yerlileri aşağılayan bir bakışın hâkim olmasıdır. Buna mukabil, ikisinin yaptığı öyle basitçe, Rousseau'nun "eskimiş hatalar ve kökleşmiş peşin yargılar"⁹ dediği- bu olumsuz bakış açısını yadsımak değil, doğal insanınkine kıyasla daha kötü buldukları kendi toplumlarını kökten eleştirmektir.¹⁰ Bu bağlamda Montaigne, doğal insana odaklandığı denemesi "*Yamyamlar Üzerine*"de tartışmasını "[b]ana anlatıldığına göre, bu insanlar -yani Amerika yerlileri- arasında ilkel ya da barbar denilecek bir şey yok"¹¹ söylemi çerçevesinde geliştirmektedir; zira ona göre "*herkes alışık olmadığı şeylere barbar diyor.*"¹² Bu itibarla, Frame'in özetlediği biçimde Montaigne şöyle düşünür: "[K]usursuzluğu yalnızca kendi yöntemlerimize özgü kılmak gibi çarpık algımızdan başka...bu insanların vahşilik ya da barbarlıkla nitelendirilmeleri için ortada hiçbir neden yoktur."¹³ Rousseau ise, *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı*'nda açıkça ifade ettiği üzere, Dijon Akademisi'nin düzenlediği bir kompozisyon yarışmasının "insandan söz etme[k]" temelli sorusuna vereceği yanıtta, amacının "insanlığın davasını güvenle savunmak" olduğunu ilan etmektedir.¹⁴ Soru şuydu: "İnsanlar arasında eşitsizliğin kaynağı nedir ve bu eşitsizliği doğa kanunları mı zorluyor?"¹⁵ Ona göre, insanın gerçek ihtiyaç ve görevlerinin tam olarak anlaşılabilmesi, ancak "politik yapının gerçek temelleri" ve bu temelde insanoğlunun maruz kaldığı "manevi eşitsizliğin" kökenlerine inilmesiyle, kendi ifadesiyle "insan soyundan başlatılan" bir inceleme ile olur.¹⁶ Dolayısıyla "[h]içbir şeyin bu [doğal] durumdaki insan kadar zavallı, sefil olmadığını" söyleyenlerin aksine, "yüreği dinginlik içinde vücudu sıhhatte olan özgür bir varlık"¹⁷ için bu "zavallı" sözünün "anlamsız" olduğunu ileri sürerek, Akademi'nin sorusu çerçevesinde "yargıç"ların önüne

⁸ Rui Betrand Romão, "A Cannibal Utopia: On Montaigne's *Essays*", *Nowhere Somewhere: Writing, Space and the Construction of Utopia* içinde, José Eduardo Reis ve Jorge Bastos de Silva (Ed.): Universidade do Porto, Porto, 2006, s. 37.

⁹Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı*, Rasih Nuri ileri (Çev.), Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 128. Eser, bundan böyle "EK." şeklinde geçecektir.

¹⁰ Ellingson, a.g.e., s. 81.

¹¹ Montaigne, *Denemeler*, Hüsen Portakal (Çev.), Cem Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 293.

¹² Aynı yer. İtalic bana ait.

¹³ Frame, a.g.e., s. 194

¹⁴ EK. s. 87.

¹⁵ akt. Maurice Cranston, "Introduction" and "Notes", *A Discourse on Inequality* by Jean-Jacques Rousseau içinde, Maurice Cranston (Çev.), Penguin Books Ltd. Middlesex, 1984, s. 28. Rousseau, *İtirafı*'nda sorunu -İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kökeni (*Origine de l'inégalité parmi les hommes*- orijinal italic)- şeklinde daha kısa bir başlıkla hatırlar (Rousseau, *İtirafı*, s. 334).

¹⁶ EK. s. 85.

¹⁷ EK. s. 86.

çıkıp, bugünün “bahtsız kuşaklar”ına¹⁸ kıyasla, insanlığın o saf doğal halini şöyle savunacaktır:

“Yararlanan için uygar hayatın mı, doğal hayatın mı daha dayanılmaz hale geleceğini sorarım.¹⁹ Etrafımızda hayatlarından yakınan, birçokları da olanak bulunca buna son veren insanları görüyoruz... Özgür bir vahşi insanın hayattan yakınmayı, kendini öldürmeyi aklından geçirdiğine evet diyebilecek hiç kimse var mıdır diye sorarım. Öyleyse, daha az gurura kapılarak, asil zavallılığın ne yanda olduğu düşünülmelidir.²⁰

Doğal insan, kınanmaya değer bir davranış sergilediğinde bile, Rousseau ile Montaigne eleştirilerini retorik biçimde Avrupalı okurlarına yöneltirler. Her ikisi de, doğal insanda barbarca gözüken şeyin gerçekte uygar insanın kabullerine nazaran daha az kabahat içerdiğini gösterme çabasındadır. Örneğin, Rousseau doğal insanı, doğuştan zayıf olanları korumacı bir tavır içinde resmetmez. Zira doğa'nın, sağlam yapılı olanları güçlü kılarken, bütün ötekileri yok eden seçimine karşın, çağımız toplumunun, çocukları “babalarına külfet” haline getirerek onların “doğumlarından önce seçmesizce öldürülmelerine neden olduğu”nu²¹ vurgular. Gerçekte, Rousseau'nun, çağdaşı Voltaire'in de “bulanık ve uygunsuz” diye betimlediği,²² bu ifadeyle tam olarak ne dediği açık değildir, ancak ifadenin tonundan anlaşıldığı kadarıyla mühim olan Rousseau'nun burada doğa durumu ile modern toplum arasında birincinin lehine olan açık bir kıyaslama yapmasıdır.

Bu durum, Montaigne'nin, barbarlığın en açık göstergelerinden biri olarak görüleceğini bile bile yamyamlığı görelileştirmesiyle eşleştirilebilir. Montaigne'nin tartışması şöyledir:

Beni üzen bizim onlar gibi korkunç barbarca uygulamalara başvurmamız değil, beni üzen, onların yaradılışlarını yerinde bir şekilde yargılamak, kendi yanlışlarımız karşısında iyice kör kalmamız. Bence canlı bir insanı yemek, ölü bir insanı yemekten daha barbarca. Tümüyle duyumsama yeteneği olan bir canı

¹⁸ EK. s. 90-91.

¹⁹ Gerçekten de, “Rousseau'nun duyguya dayalı ayrıntıcı bakışında her şey bir yana doğa vardır, hep 'bir parça yeşil' vardır” (A. Timuçin, Rousseau İçin Notlar”, *Özne Felsefe ve Bilim Yazıları* içinde, Haluk Erdem ve Mustafa Günay (Ed.), Çizgi Kitabevi, Konya, 2012, s. 8-9).

²⁰ EK. s. 116.

²¹ EK. s. 95.

²² Akt. Cranston, age., s. 176.

işkenceyle parçalamak ve işkence etmek daha barbarca. Bir insanı öldürdükten sonra kızartıp yemek değil, canlıyken parça parça kızartmak, köpeklere ve domuzlara parçalatıp yem etmek daha barbarca...Yalnız Eski Çağ'daki düşmanlarımız arasında değil, ama kendi vatandaşlarımız ve komşularımız arasında da görev ve din adına daha kötüsü yapılıyor.²³

Böylece Montaigne'in nazarında hakiki barbarlık, kendi ülkesindeki acımasız din savaşlarıyla tesis edilmiştir ki, yamyamlık bunun yanında "oldukça önemsiz" kalmıştır.²⁴

"Doğal insan" veyahut "asil vahşi" terimleri, hem Montaigne'in 1578-80 dolaylarında yazdığı²⁵ "Yamyamlar Üzerine" adlı denemesinde hem de Rousseau'nun 1754 Mayıs'ında tamamladığı²⁶ *Eşitsizlik Üzerine Söylem*'inde betimlediği üzere uygar olmayan²⁷ insanları tanımlar. Bu makalede incelenmek üzere seçilmiş olan bu iki eserden ilki "asil vahşi fikrine büyük katkı sağlamıştır"²⁸ diğeryise Rousseau'nun söz konusu kavramı enine boyuna irdelemesini içermektedir. Belli bazı özellikleri paylaşırsa da iki eser arasındaki fark, Rousseau'nun doğal insan kavramlaştırmasının Montaigne'in düpedüz bir tekrarı olarak görülmesine izin vermeyecek kadar belirgindir. Doğal insanın düşünce ve davranış tezahürlerine ilişkin yorumlarından başka, her iki düşünürün meseleye eğilme nedenleri de aynı değildir. Montaigne'in yaklaşımı daha fazla bilgi edinmek arayışında kanıt temeline dayanırken, Rousseau'nunki, siyaset felsefesinde temel bir sorun olarak altı çizilen toplumdaki eşitsizliğin kökeninin araştırılması bağlamında teoriktir.²⁹

²³ Montaigne, a.g.e., s. 299.

²⁴ Roberts, a.g.e., s. 119. Frame'e göre Montaigne'nin Brezilya yerlilerini daha üstün tutarak Avrupa'daki din çatışmalarıyla kıyaslaması, "Engizisyon çağında" "yıkıcı" bir yaklaşımdı, nitekim Montaigne, 1580-81'de Roma'da papalık denetçileri tarafından incelenen *Denemeler*'i dolayısıyla kınanmıştır (Frame, a.g.e., s. 17).

²⁵ Frame, a.g.e., s. 174.

²⁶ Patrick Riley, "Introduction: Life and Works of Jean-Jacques Rousseau", *The Cambridge Companion to Rousseau* içinde, Patrick Riley. (Ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 4.

²⁷ Bu yazıda terimin kendisinden türetildiği "uygarlık"tan kasıt, tam olarak "gelişmiş teknik kaynaklarla bilim ve sanatın yarattığı düşünsel başarılarından oluşan, büyük yayılma alanlı kültür düzeni" (Büyük Türkçe Sözlük, *TDK*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts, ET: 11.06.2016.) olup, sözcüğün kendisine herhangi bir değer atfedilmemiştir.

²⁸ David Quint, *Montaigne and the Quality of Mercy: Ethical and Political Themes in the Essais*. Princeton University Press, New Jersey, 1998, s. 75. Quint'e göre bu aynı zamanda "Montaigne'in son yıllarda en çok bilinen ve okunan denemesi"dir de (a.g.e., s. 77).

²⁹ Nitekim, "Rousseau'nun...bütün kitapları, farklı konuları işlemelerine karşın, aynı sorunsal içinde kaleme alınmışlardır. Bu, siyaset ya da siyasal toplum sorunsalıdır"

Bu yazı, doğal insana dair her iki düşünürün ortaya koyduğu tablonun belli açılardan benzerlik taşıdığını gösterecektir. Öncelikle her ikisi de, doğal insanın maddi ihtiyaçlarının sadeliğini ve imgeleme yoksunluğunu yararlı sınırlı koşullar şeklinde değerlendirir ve bu atmosferin onlara mutlu bir yaşam sağladığını düşünür; ayrıca elindekiyle yetinmekle birlikte aktif bir yaşamı olduğundan doğal insan sağlıklıdır; yine doğal insanın cinsiyet rollerinde erkeğin hakim konumda bulunuşunu her iki düşünür de onaylar. Öte yandan, bu çalışma Montaigne ve Rousseau'nun doğal insan kavramlaştırmalarının büyük farklılıklar içerdiğini de ortaya koyacaktır. Montaigne doğal insanı, ortaklaşa kurulmuş yaşam alanlarını paylaşan hayli sosyal bir varlık olarak tasvir ederken, Rousseau'nun doğal insanı yalnız gezen, türünün öteki bireyleriyle hiçbir temas gereksinmeyen biridir. Bundan başka Montaigne'in doğal insanı değil sadece konuşabilmek, dizeler de oluşturabilecek kadar dile vakıftır. Oysa Rousseau'nun doğal insanı hiç konuşamaz. Montaigne'in doğal insanı açgözlülikle değil de kahramanlık adına diğer halklara işkence boyutunda şiddet uygulayabilirken, Rousseau'nun doğal insanı bunun aksine özünde şefkatli ve barışçıldır. Bu çalışmanın sonunda, Rousseau'nun, görünüşte Montaigne'in doğal insanına benzeyen tarım-öncesi erken toplumsal insanı dikkate alınarak, Montaigne ve Rousseau arasında daha geçerli bir karşılaştırma yapılabilir miydi olası eleştirisi varsayılacak ve ona itiraz edilecektir. Ancak itirazdan önce Rousseau'nun saf doğal insan formu, saf olmayan doğal insan formu ile karşılaştırılacaktır.

Montaigne ve Rousseau, doğal insanı araştırmalarıken neden ve yöntemler konusunda ayrılırlar. Farklı yaklaşım sergilemelerinin nedeni, her iki filozofun doğal insanı sorunsallaştırmadaki amaçlarında bulunabilir. Daha önce değinildiği gibi, kendi toplumlarının doğal insana yönelik önyargılı ve küçümseyici bakışına saldırma gayesini paylaşsalar da bu konuya eğilmeleri tamamen farklı nedenlere dayanmaktadır.

Herşeyden evvel, Montaigne ve Rousseau'nun doğal insanı betimleme girişimlerinin ardındaki temel güdü aynı değildir. Montaigne'in doğal insanı tanıma ve inceleme çabası, onun her tür bilgiyi derinlemesine inceleme eğiliminin bir parçasıdır. Nitekim "bilgelik için can atan" bir düşünür olarak betimlenen³⁰ Montaigne'in "Yeni Dünya'ya hayranlık

---

(M. A. Ağaoğulları, (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 571).

³⁰ Basil Willey, *The Seventeenth Century Background*, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1972, s. 38.

duyan"³¹ biri olarak Amerika'nın yerli halkları hakkında bilgi peşinde koşması şaşırtıcı değildir. Kendisi "[s]ınırsız genişlikte toprakların (Brezilya'nın) -yani Amerika kıtasının- ortaya çıkarılması"nı, "üzerinde düşünmeye değer görün[düğünü]" ifade eder.³² Öte yandan Rousseau, zihnindeki belirli bir problem çerçevesinde doğal insan konusuna eğilir. O, modern toplumun dayandığı temel bir sorunun kaynağına inmek ister. Rousseau'ya göre "felsefenin önerebileceği en ilginç" ve aynı zamanda "filozofların çözümleyebileceği en çetin sorunlardan biri"³³ insanlar arasındaki eşitsizliğin kökenleridir. Ona göre bu sorun, doğal insanın gerçekte ne olduğunun anlaşılmasıyla ortadan kaldırılabilir.³⁴ Hareket noktalarına ilişkin bu farklılık, her iki filozofun doğal insanı tanımlamadaki yaklaşım farkını da açıklar.

Montaigne, doğal insanın portresini çizerken tanık beyanı güvenilirliğini temel alır. Olgusal doğruluğa önem veren Montaigne'e göre bir şeyin doğru olduğu hususunda "toplumun genel kanısı" yetersizdir. Sahih olgular yalnızca görgü tanığı aracılığıyla derlenebilir. Bununla birlikte Montaigne'in kendisi, Amerika kıtasına hiçbir seyahat gerçekleştirmemiş olduğundan tam bir görgü tanığı olamaz. Bilgileri dolaylı olarak, bir başkasının görgü tanıklığından, Yeni Dünya'da on-on iki yıl kalmış bir adamından edinmek zorunda kalmıştır.³⁵ Frame, Brezilya'da yamyamlar arasında birçok yıl geçirmiş ve onlar hakkındaki herşeyi (Montaigne'e) anlatmış bu şahsın uzun süre Montaigne'e hizmet etmiş inceliksiz, basit bir adam olduğunu nakleder.³⁶

Doğal insanın olgusal tanımını, başkasının kanıtıyla dolaylı bir şekilde yapan Montaigne, bu görgü tanığının güvenilirliği hususunda en ufak bir kuşkunun olmaması gerektiğinin bilincindedir ve yazısında bu görgü tanığının güvenilirliğini vurgulamaya çalışır. Görgü tanığı olan bu adamın "basit" ve "sade" biri olduğuna işaret eden Montaigne, güvenilirlik hususunda bu özelliklerin "zeki insanlar"a kıyasla daha değerli olduğunu belirtir. Zeki

³¹ Frame, a.g.e., s. 56.

³² Montaigne, a.g.e., s. 290.

³³ EK. S. 79.

³⁴ Aslında, bundan daha geniş bir felsefi potansiyeli var. Rousseau şöyle der: İnsanın gerçek gereksinmesinin ve görevlerinin temel ilkelerinin insan soyundan başlatılan bu incelemesi, hala manevi eşitsizliğin kaynağı, politik yapının gerçek temelleri, bu yapının üyelerinin karşılıklı hakları ve bunlara benzer önemli fakat az aydınlatılmış binlerce başka sorun üzerinde kendini gösteren zorluklar yığınına kaldırmak için kullanılabilecek biricik araçtır (EK. s. 85).

³⁵ Montaigne, a.g.e., s. 290.

³⁶ Frame, a.g.e., s. 124.

kişilerin “daha özenle, daha çok şeye dikkat ettiği”ni teslim eder, ancak onların “[o bilgileri] yoruml[ayıp]; kendi yorumlarını değerlendirmek ve inandırıcı kılmak için, kendi tarihlerini biraz değiştirmekten geri kalm[amaları]”nı sorun olarak görür.³⁷ Dolayısıyla Montaigne’in kendi görgü tanığı “[d]üzmece buluşlar yapamayacak kadar “sade” ve aynı zamanda “hiçbir önyargısı olmayan” bir adam olup, “söyledikleriyle” Montaigne’in “yetin[diği]” güvenilir bir bilgi kaynağı olmaktadır.

Montaigne’in tanık güvenilirliğine atfettiği önem, bizzat kendisinin karşılaştığı kanıttan, görgü tanığının lehine vazgeçmesinden açıkça anlaşılır. Fransa’da bir Amerikan yerlisiyle bir araya geldiğini söyleyen Montaigne, tercümanının kötü çevirisini yüzünden onunla iletişim kurma girişiminin pek başarılı geçmediğini belirtir. Zira, ikinci elden tanığına daha çok güvenmektedir.³⁸

Montaigne’in yerli insan tasviri, onlarla birarada bulunmuş tanığının anılarına dayandığından gerçek bir tipi yansıtmakta ve spesifik olarak bilinmektedir. Bu, Frame’in aktarmasıyla “Villegagnon’un 1557’deki seferi sırasında karşılaştığı Brezilyalı bir kabiledir.”³⁹

Rousseau’nun doğal insan tasviri ise aksine, teorik/kurgusal bir temele dayanmaktadır. Teorik olması kaçınılmazdır, zira amacı “insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı”nı saptamak olan Rousseau’nun, sırf bu nedenle insanı öncelikle “doğuştan gelen yapısında zamanın ve nesnelerin art arda yarattığı bütün değişimler[den]” arındırması gerekmektedir ki, “kendi ilkel durumuna şartların ve gelişmelerin yaptığı ekler veya değişiklikler ile kendi özüne bağlı olan hususları birbirinden ayırt edebil[sin]” ve “doğanın kendisini şekillendirdiği şekilde görmeyi başara[bilsin].”⁴⁰

Onsekizinci yüzyılda, bu amacınaa deneysel bir yolla ulaşmak henüz mümkün olmadığından Rousseau için geriye tek bir seçenek kalmaktadır, o da kurgulamak. Tarihin olguları belirlemede yetersiz kaldığı yerde felsefenin devreye girdiđini⁴¹ belirten Rousseau, daha önce başkalarının yapmış olduğu gibi spekülatif bir girişimde bulunduğunun farkındadır, ancak onların başarılarını hiçe sayarak şunları söyler: “Toplumun temellerini incelemiş

³⁷ Montaigne, a.g.e., s. 293.

³⁸ Montaigne, a.g.e, s. 305.

³⁹ Frame, a.g.e., s. 194.

⁴⁰ EK. s. 79.

⁴¹ EK. s. 131-2.

olan filozoflar hep doğa haline gitmek gereğini duymuş, ama hiçbiri oraya ulaşamamıştır.”⁴²

Rousseau için doğa durumu bariz bir şekilde kurgusaldır. “Doğa halinin varlığından şüphe etmek çoğumuzun aklından bile geçmemiştir”⁴³ diyen filozof, doğa durumunun, zamanın başlangıcından itibaren vuku bulmuş olaylarla ilgili Kutsal Kitap’ın anlatılarıyla çelişen tarihsel bir sorun içerdiğini düşünür.⁴⁴ Rousseau şunları söyler:

Kutsal Kitapları okuyunca apaçıktır ki ilk insan dolaysız olarak Tanrı tarafından aydınlatıldığına ve buyruklar aldığına göre bu halde değildi ve de Musa’nın yazılarına her Hıristiyan filozofun borçlu olduğu iman eklenirse, Tufan’dan önce bile insanların hiçbir zaman saf bir doğa halinde bulunmadığı kabul edilmelidir ta ki olağanüstü bir olay tarafından yeniden oraya düşmüş oldukları kabul edilsin: Bu savunulması güç, kanıtlanması olanaksız bir durumdur.⁴⁵

O halde doğal insanın araştırılması “tarihsel gerçekler[in bir araştırılması]” değil, zorunlu olarak kuramsal olacaktır. Kendi ifadeleriyle “nesnelerin asıl kaynağını göstermekten çok niteliğini aydınlatmaya yarayan...varsayımsal ve şarta bağlı muhakeme ve yargılar” çerçevesinde yürütülen bir araştırma olacağını belirten⁴⁶ Rousseau, araştırmayı “sanılara dayanarak” yapacağını açıkça belirtir.⁴⁷ Ancak bu, onun girişimini zayıflatmayacak, bilakis diğerlerinin uydurma olduğunu düşündüğü yorumlarındansa, “hiç yalan söylemeyen doğa”ya başvuracaktır.⁴⁸ Elbette bu, Rousseau’nun yerli insanlarla ilgili kanıta dayalı yorumları kullanmadığı anlamına gelmez. Zira eseri boyunca, özellikle notlarında onlara bol bol atıfta

⁴² EK. 88. Rousseau bunların girişimini “[uygar toplumdaki] edinmiş oldukları fikirleri uygarlık öncesi doğal hale aktarmış” ve dolayısıyla “vahşi insandan söz açmış, fakat uygar insanı anlatmış” olmaları hasebiyle başarısız bulur.

⁴³ EK. s. 88.

⁴⁴ EK. 88. *Eşitsizliğin Kaynağı*’nın başka bir yerinde, ilahi gücün insanlık tarihine doğrudan etkisi olduğuna inandığını belirten Rousseau, böylece *İncil*’in tarihsel bir kanıt olduğuna yönelik görüşünü pekiştirir. Ona göre dillerin sırf insanların çabalarıyla kurulabilmesi olanaksızdır ve insandaki doğal yetilerin fiilen kullanılacak kadar yetkinleşebilmesi ancak “Tanrı[nın] inayeti” ile olur (EK. 115, 117).

⁴⁵ EK. s. 89.

⁴⁶ EK. s. 89. Fakat Rousseau takip eden paragrafta “[s]öz konusu edeceğim zamanlar çok uzaklarda kaldı” deyip de bunu “[insanoğlunun), durup kalmak isteyeceği bir çağ” sözüyle bağlayınca kendisiyle çelişir gibidir (EK. s. 89).

⁴⁷ EK. s. 130.

⁴⁸ EK. s. 90.

bulunur. Ancak, bunları kendi varsayımlarını desteklemek için kullanır, yoksa kurgusunu kanıtı dayandırmak gibi bir endişesi yoktur.

Teorisi, kendi özünü derinden incelemeye dayanır. Bu öz kısaca, insanın, öncelikli olarak kendi varlığı ve iyi halini korurken, bununla eşzamanlı olarak türdeşlerinin yok olma ya da acı çekme durumuyla karşılaştığında içine doğan bir hoşnutsuzluk duygusunu hissettiği ilk ve en yalın hali şeklinde formüle edilebilir.⁴⁹ George Armstrong Kelly'e göre Rousseau'nun yöntemi, insanın sosyal deneyimlerine ilişkin verileri toplayıp anlamlarını sormak değil, tersine, kendi duygusal hükümlerini doğrulamak için varsayımsal verileri kullanmaktır.⁵⁰

Rousseau'nun kendisi *İtiraflar*'ında kurguya dayalı yazımını şu ifadelerle anlatır:

[o]rmana dalıyor, orada öyküsünü gururla yazdığım ilk çağların hayalini arıyor, ve buluyordum; insanların küçük yalanlarını yakalıyor; doğalarını çırlıçıplak ortaya koymaya...cesaret ediyordum.⁵¹

Böylece *Eşitsizliğin Kaynağı*, Frederick Copleston'ın deyimiyile "medeniyetin işaret ve gelişmelerinden arındırılmış haliyle bir doğal insan ya da doğa durumundaki insan tiplemesi sunumu"⁵² çalışması olarak sonuçlanır. Rousseau'nun bu eseri "varsayımsal bir yorum"⁵³ olarak tanımlandığı gibi, aynı zamanda "insan psikolojisi ve toplumsal kurumlara ilişkin olağanüstü bir üslupla detaylandırılmış spekülatif bir tarih ortaya koymuştur."⁵⁴

Vurgulamak gerekir ki, doğal insana yaklaşımında kanıtı dayalı yöntemi benimseyen Montaigne, Rousseau'nun bu yaklaşımını sorunlu bulacaktı. Zira "gönül ister ki, herkes bildiğini ve bildiği kadarını yazsın, ama yalnız bu konuda değil, tüm diğer konularda da" diyen Montaigne'e göre, doğrudan bilginin dışındaki bilgilerden "çok büyük yanlışlıklar doğabil[ir]."⁵⁵ Rousseau'nun doğal insanı keşfetmek için ileri sürdüğü "[ö]yleyse işe bütün

⁴⁹ EK. s. 84.

⁵⁰ George Armstrong Kelly, "A General Overview", *The Cambridge Companion to Rousseau* içinde, ed. Patrick Riley, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s. 13.

⁵¹ Rousseau, Jean-Jacques, *İtiraflar*, çev. Kenan Somer, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 335.

⁵² Copleston, a.g.e., s. 60.

⁵³ Copleston, a.g.e., s. 70.

⁵⁴ Iain Hampsher-Monk, *A History of Modern Political Thought*, Blackwell Publishers, Oxford, 1992, s. 163.

⁵⁵ Montaigne, a.g.e., s. 293.

olayları bir yana bırakarak başlayalım; çünkü bunlar asıl soruna değinmez”⁵⁶ önermesiyle Montaigne kesinlikle uzlaşmazdı.

Montaigne ve Rousseau’nun Doğal İnsan Tasvirlerinde Benzerlikler

Kronolojik olarak Montaigne, her ne kadar Rousseau’dan önce gelse de, bu bölümde ve tasvirlerdeki farklılıkların ele alınacağı gelecek bölümde öncelikle Rousseau’nun görüşleri incelenecektir. Çünkü, Rousseau’nun betimlemelerindeki benzerlikler veyahut farklılıklar genel olarak daha radikal ve çarpıcı olup, bu radikalizmden kasıt, makalenin ana konusunu oluşturan kavramla ilgili irdelenen birçok hususta kesin parametreleri oluşturmasıdır.

Uygar Avrupalı’nın pejoratif bakışla değerlendirdiği doğal insanın koşulları, Rousseau ve Montaigne’in gözünde gayet olumludur. Onların onayladığı bu pozitif koşulun özel tarafı, yukarıda belirtildiği gibi doğal insanı çevreleyen yaşantı dünyasının fiziksel ve bilişsel sınırlılığıdır.

Rousseau’ya göre doğal insan akla, “yetkinleşme, olgunlaşma yetisi”⁵⁷ anlamında sahip olmakla birlikte, kendi saf halinde ondan faydalanmamış ve “[doğa tarafından] sadece içgüdüleriyle başbaşa [bırakıldığından]...sırf hayvani fonksiyonlarla işe başla[mıştır].”⁵⁸ Bu, ona bir şekilde gıpta edilecek bir konum sağlamıştır. Zira “onun arzuları, maddi gereksinmelerini aşmaz; onun evrende tanıdığı maddi gereksinmeler, sadece yiyecek, bir dişi, bir de dinlenmedir; tek korktuğu acı duymak ve açlıktır.”⁵⁹ “[G]erekliliğine inandığımız bütün bu boş şeyler”in⁶⁰ arzusuyla herhangi bir ruhsal eziyet çekmez. Özgürlük ile arzular arasında zıt bir ilişkinin⁶¹ var olduğuna inanan Rousseau, MacIntyre’in ifadesiyle “insanın arzularının, tutku nesneleriyle davet edil[diğini]; ve doğal insanın (dünyasında) sınırlı miktarda tutku nesnesinin mevcut”⁶² olduğunu düşünür. “Aramızda bu kadar çok yıkımlara neden olan hayal gücü, vahşilerin yüreklerini esinlendirmez”⁶³ diyen Rousseau, *Emile*’deki “Savoia’lı Rahip Yardımcısının Düşünce ve Kanılarını Açıklaması” başlıklı yerde “[a]cı, az düşünmüş olduğu için ne anısı ne de

⁵⁶ EK. s. 89.

⁵⁷ EK. s. 103- orijinal italik.

⁵⁸ EK. s. 104.

⁵⁹ EK. s. 105.

⁶⁰ EK. s. 100.

⁶¹ Hampsher-Monk, a.g.e., s. 159.

⁶² Alasdair MacIntyre, *A Short History of Ethics*, Routledge, London, 2002, s. 178.

⁶³ EK. s. 125.

öngörüsü olan bir kimseyi pek az etkiler”⁶⁴ ifadesiyle bu görüşünü derinleştirir. İşte bu, doğal insana görece bir huzur sağlar. Rousseau’nun düşüncesinde “sadece bilebildiği şeyleri arzu ettiği ve elde edilmesi kendi gücü dâhilinde olanlardan başka hiçbir şeyi tanımadığı” için doğal insanın “ruhu kadar hiçbir şey sakın değildir, onun aklı kadar da hiçbir şey sınırlı değildir.”⁶⁵

Rousseau’nun aşırılığına yaklaşmaz ama Montaigne’in yerli insanının zihinsel performansı da oldukça düşüktür. Bu kısıtlılık durumunun aslında saflık olduğuna inanan Rousseau gibi o da bunu olumlu görür. Bu bağlamda henüz keşfedilmiş Amerikan yerlileri için şöyle der:

Bu insanlar insan kafasını çok az geliştirdikleri ve kendi doğal kökenlerine daha yakın kaldıkları için bana barbar görünüyorlar. Günümüzde bile doğanın yasalarına göre yönetiliyorlar ve bizim yasalarımız onları çok az bozmuş ... arı ve sade bir saflığı[sahipler].⁶⁶

Montaigne’e göre yerli insanın sınırlı toplumu, Avrupa toplumunun “politik üstünlük”, “malların bölünmesi”, “tarım” ve diğer başka zararlı hayali ihtiyaçları olmaksızın işlevini daha iyi yerine getirmektedir.⁶⁷ Onların o saflık halinde en etkileyici şey “[y]alan, ihanet, kendini gizleme, açgözlülük, kıskançlık, kötüleme, bağışlama sözleri, yadırgayıcı sözler[in] bilinmiyor”⁶⁸ olmasıdır. Zira temsil ettikleri durumların tecrübesinden yoksun olduklarından bu sözlere ihtiyaç da duymamışlardır. Dolayısıyla zihinsel ve psikolojik dünyası Rousseau’nun doğal insanı kadar kısıtlı olmasa bile Quint’in ifadesiyle “herşeyden evvel Avrupalı’nın özbilinçlilik ve karmaşıklığından azadedir.”⁶⁹

Rousseau ve Montaigne doğal insanın sağlıklı oluşu konusunda hemfikirdir. Doğada karşılaştığı güçlüklerle rağmen Rousseau’nun doğal

⁶⁴ Jean-Jacques Rousseau, *Emile*, Yaşar Avunç (Çev.), Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2014, s. 393.

⁶⁵ EK, s. 210.

⁶⁶ Montaigne, a.g.e., s. 294-5.

⁶⁷ A.g.e., s. 295.

⁶⁸ Aynı yer.

⁶⁹ David Quint, *Montaigne and the Quality of Mercy: Ethical and Political Themes in the Essays*, Princeton University Press, New Jersey, 1998, s. 75. Rousseau ve Montaigne’nin bu zihinsel kısıtlılık halini pozitif bir nitelik olarak görmeleri şaşırtıcı değildir. Kelly, bu hususta her iki filozof arasında kişisel bir bağlantı kurar ve birçok paragrafta Rousseau’nun Montaigne’in düşüncelerini desteklediğine dikkat çeker: “Hep yabancı gibiyiz; hep haricindeyiz bir yerlerin. Korku, arzu ya da umut geleceğe doğru yönlendirip, bizi şimdinin ne olduğuna dair düşünce ve histen mahrum bırakmaktadır” (akt. Kelly, a.g.e., s. 10).

insanı “gürbüz, hemen hemen bozulmaz bir vücut yapısı edinir” ve “insan doğasının sahip olabileceği bütün gücü kazan[dığını]”⁷⁰ gösterir. Bu, “[v]ahşilerin iyi yapısı”na kıyasla, uygar toplumda “dertlerimizin çoğunun bizim kendi eserimiz olduğu”na işaret eder.⁷¹ Bu kanıyı Montaigne de, Amerika yerlilerinin sade diyet ve aktif yaşam tarzlarına binaen “oralarda insanlar pek hastalanmıyorlarmış”⁷² sözleriyle destekler. Sağlıklarını garantileyen ve uygar toplumu kırıp geçiren hastalıkların onların semtine dahi uğramaması doğayla uyumlu yaşam tarzlarından kaynaklanır.⁷³

Montaigne ve Rousseau’nun doğal insan tasvirleri arasında yüzeysel farklılıklar görüldüğü zaman bile temel sorun aynı olabilir. Örneğin, Rousseau’nun doğal insanı, gereksinimleri açısından Montaigne’inkine nazaran daha basittir. Montaigne’in doğal insanının beslenme diyetinde pişirilmiş –tabii basit bir şekilde- et ve bazı “köklerden” yapılmış serinletici içecek de vardır.⁷⁴ Öte yandan Rousseau, doğal insanını şöyle resmeder: “Onu bir meşe ağacının altında karnını doyurmuş, ilk rastladığı derede susuzluğunu gidermiş, kendisine yemeğini sağlamış olan aynı ağacın dibinde yatağını bulmuş görüyorum. [İşte! B]öylece onun bütün gereksinimleri giderilmiştir.”⁷⁵ Sonuçta, doğal insanın var olanla *yetinmesi* ve daha fazlasını isteme açgözlülüğüne sahip olmaması her iki düşünürün çizdiği portrede benzerlik noktasını oluşturur.

Doğal insanın cinsiyet rollerinde kadına yönelik mizojenik tavırlarını hem Rousseau hem de Montaigne onaylar. Rousseau’ya göre doğal insan “[a]şkın sadece maddi unsuru ile sınırlanmış” olup, “yapma bir duygu” olan “aşkın manevi unsuru” ile bozulmamıştır. Modern toplumsal yapı içinde kadınların, kendilerini üstün kılmak için ustalıkla bir egemenlik kurduklarını belirtir.⁷⁶ Bu itibarla Rousseau, “boyun eğmesi gereken cins[in]” uygar toplum tarafından “üstün kıl[ınmış]” olduğunu vurguluyor. Böylesi duygusal bir boyun eğdirme, Rousseau’nun meşru dominant cinsi, tüm bağlardan özgür olan doğal insanının yüz yüze geleceği bir şey değildir haliyle.

Bu tarz bir boyun eğdirmeyle, Montaigne’in doğal insanı da karşı karşıya kalmaz. O, bunun modern toplumlarda var olan ve kısmen kadınların

⁷⁰ EK. s. 95.

⁷¹ EK. s. 98- 99.

⁷² Montaigne, a.g.e., s. 296.

⁷³ EK. 99; Montaigne, a.g.e., s. 296.

⁷⁴ Montaigne, a.g.e., s. 296.

⁷⁵ EK. s. 94. Zira, Rousseau “konut yapma” gelişimini, insanların daha önceleri “bunlar olmadan da yaşamış” olmaları gerekçesiyle “az gerekli şeyler”den görmektedir (EK. s. 101).

⁷⁶ EK. s. 125.

kıskançlığından kaynaklanan bir şey olduğunu ima eder.⁷⁷ Bununla birlikte, doğal insanın poligamik toplumunda kadınlar, kocalarının eş sayısını çoğaltmak için bilfiil uğraşır. Montaigne bunu “güzel bir nitelik”, ve “[k]ocalarının ünüyle her şeyden daha çok ilgilendi[kleri]” için rasyonel bir diğerkâmlık olarak görür.

Montaigne ve Rousseau'nun Doğal İnsan Tasvirlerinde Farklılıklar

Rousseau ve Montaigne'in çizdiği doğal insan portrelerindeki en büyük fark, diğer farklılıkların da kaynaklandığı, toplumsal olmalarıyla ilgilidir. Aristoteles, insanın doğası gereği siyasi bir hayvan; bir devlet içinde yaşamasının doğal⁷⁸ olmasıyla, tabiatında içkin olan toplumsallık nedeniyle insanın bir devlet ya da *polise* ait tek canlı olduğunu kasteder. Eğer “siyasi”den kasıt kentlerden ziyade öteki topluluklar ise Montaigne de bu görüşe katılır, ancak Rousseau buna tamamen muhaliftir. Rousseau'nun “[t]ek başına, aylak, avare her zaman tehlikeye karşı”⁷⁹ biçimde resmettiği doğal insanı, başka bir insanın kendisine değerli herhangi bir şey sağlamayacağından, kendi türünden öteki bireylerle biraradalık aramaz. Rousseau şuna inanır: “Gerçekte, bu ilkel durumda bir insanın öteki insana, bir maymunun ya da bir kurdun hemcinsine olduğundan neden daha fazla gereksindiğini düşünme olanağı yoktur.”⁸⁰ Çünkü Rousseau'nun nazarında “[b]u durumda olan insanların aralarında hiçbir ahlâkî ilişki ya da kabul edilmiş görev”⁸¹ yoktur. Böylece doğa durumu, insanlar arasında herhangi bir sürekli ilişki türüne imkân vermeyen bir olgular durumundan ibaret olmaktadır.

Açıktır ki, doğal insan kendi türünü tümünden dışlamış olsaydı üreme diye bir şey olmayacak, dolayısıyla insan türü yok olacaktı. Bununla birlikte, Rousseau üreme güdüsünün doğal olarak sosyal bir bağla sonuçlandığını düşünmez. Aksine, onu, soyunu devam ettirmeye çağırان arzu, kalpten gelen her türlü duygudan yoksun bir kör eğilim, hayvanca bir eylemdir. Gereksinmelerini giderdikten sonra iki cins artık birbirini tanımaz, faraza gebelik hâsil olsa, doğumla sonuçlanan olay da kalıcı bir bağ üretmezdi.

⁷⁷ Montaigne, a.g.e., s. 303.

⁷⁸ Aristoteles, *Politika*, Mete Tunçay (Çev.), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 12.

⁷⁹ EK. s. 101.

⁸⁰ EK. s. 115-6. Rousseau'nun her ikisi de sosyal bu hayvanları örnek vermesi ilginçtir.

⁸¹ EK. s.117.

Rousseau'ya göre "doğan çocuk bile anasından vazgeçebilecek hale gelir gelmez, ana için hiçbir şey ifade etmiyordu."⁸²

Montaigne'in doğal insanı ise kesinlikle toplumsal bir varlıktır. Hatta ayrı aile birimleri kuran ve coğrafî olarak dağınık bir vaziyette bulunan uygar insandan bile daha sosyaldir. Zira birarada yaşarlar; "[o]turdukları evler çok uzun, iki ya da üç yüz kişiyi alacak büyüklükte" olup, birbirlerine geniş bir ailenin aynı yaşta fertleri gibi davranmaktadırlar.⁸³ Aynı yaş kümeleri içinde bulunanlara kardeş, kendilerinden küçük olanlara "çocuk" diyorlar; yaşlı insanlara gelince, bunlar diğer tüm insanların babası sayılıyor.⁸⁴ Kadın ve erkek arasındaki ilişkiye gelince, Rousseau'nun rastgele bir araya geldikleri iddiasına karşın burada "tüm ahlaksal anlayışları"nın toplandığı "iki şey" den biri olan "eşlere beslenen sevgi" söz konusudur.⁸⁵

Doğal insanın yalnız veya sosyal olarak kavramsallaştırılması, sürekli hareket halinde ya da yerleşik olmalarına ilişkin tanımlanmalarına bağlıdır. Rousseau'ya göre doğal insan "göçebe [bir] yaşam" sürdürür. O, "rastgele" yerlerde uyur⁸⁶ ve dolayısıyla "[d]urağan bir konut"u yoktur.⁸⁷ Montaigne'in doğal insanı ise, çok kolay inşa edilemeyen muazzam bir yapı içinde komünal yaşayan birinden bekleneceği üzere göçebe değil, bilakis belli bir coğrafyada yerleşiktir.⁸⁸

Doğal insanın dil yetisi konusunda da iki filozof birbirinden ayrılır. Rousseau açık bir şekilde doğal insanı "konuşmayı bilmeyen"⁸⁹ insan olarak betimler. Dil kullanımının eksikliğini, buna gereksinim duyulmadığı biçiminde açıklar. Rousseau'ya göre tek başına yaşadıklarına göre "[bu] insanlar arasında hiçbir haberleşme bulunmadığı gibi buna [dil] gereksinme de olma[mıştır]."⁹⁰ Öte yandan Montaigne'in doğal insanı, komünal bir yaşam sürdürdüğü gibi konuşma yetisine de sahiptir. Onun doğal insanı, bir yaşlının "savaşta cesaret ve eşlere beslenen sevgi" şeklindeki öğüdüyle güne başlar. Dahası, Montaigne'in tasvir ettiği doğal insanın dil becerisi ince esperi ile iyi şiir üretebilecek seviyededir.⁹¹ Bununla birlikte, Montaigne'in doğal insanı Rousseau'nun dilsiz insanına tamamen tezat değildir. Rousseau'nun doğal

⁸² EK. s. 134.

⁸³ Montaigne, a.g.e., s. 296.

⁸⁴ A.g.e., s. 300.

⁸⁵ A.g.e., s. 297.

⁸⁶ EK. s. 110.

⁸⁷ EK. s. 108.

⁸⁸ Montaigne, a.g.e., s. 296.

⁸⁹ EK. s. 127.

⁹⁰ EK. s. 109.

⁹¹ Montaigne, a.g.e., s. 304-5.

insanı dilsiz iken saftır, oysa Montaigne'inki saflığı dolayısıyla sınırlı bir kelime hazinesine sahiptir. Montaigne, yukarda da belirtildiği gibi, doğal insanlar arasında kötöleme, bağışlama ya da yadırgayıcı sözlerin bilinmediğini ileri sürmektedir.

Doğal insana dair tanımlamalarında Rousseau ve Montaigne'in uyuşmadığı bir diğer husus, doğal merhamet duygusudur. Rousseau'ya göre doğal insan, "doğmadan önce...hemcinslerinin sıkıntı çektiğini görmekten duyduğu tiksinti[ye]...sahip"tir ve bunun nedeni, "her türlü düşünceden önce gelen...merhamet[in], doğal [bir] duygu [olmasıdır]."⁹² Rousseau bunu, "vahşi insanda karanlık ve [fakat] canlı bir duygu"⁹³ olarak tanımlamaktadır. "[D]oğal olan merhamet, başkası tarafından sevk edilmedikçe, hatta kendisine fenalık yapıldıktan sonra bile başka bir insana fenalık yapmaktan onu alıkoyar."⁹⁴ Acıma, Rousseau'nun nazarında doğal insanda evrenseldir: "[D]oğa halinde kanunların, törelerin, erdemini yerini, tatlı ve yumuşak sesine herkesin boyun eğmesi üstünlüğüne de sahip olarak bu duygu alır."⁹⁵

76

Montaigne'in doğal insanı toplumundaki üyelerle barış içinde yaşarken, diğer insanlara karşı merhamet duygusu beslemez. Kabile savaşlarında ele geçirilen tutsaklara iyi muamale edilir, ancak bunun nedeni tiksindirici bir şekilde öç alma güdüsüdür. Düşman, elindeki "tutsak[ın] yaşamı daha çok sev[mesini]" ister ki, tutsak "yenildiğini itiraf" etsin ve böylelikle esir alanın öz değeri artsın. Bu amaca ulaşmak isteyen düşman, tutsağa "uğrayaca[ğ]ı işkence"yi ve yamyamca yenmek üzere nasıl hazırlanacağını inceden inceye anlatır.⁹⁶ Tutsağın "direnci" üzerindeki böylesi bir baskının, Rousseau'nun doğal merhamet fikrine epey uzak olduğu açıktır. Tıpkı tutsağın öldürülme şeklindeki güdünün uzak olacağı gibi. Montaigne şunları söyler:

[H]er tutsağın sahibi bir tanışma toplantısı yapıyor: Tutsağın bir koluna bir sicimi bağlıyor ve onun saldırısına uğramaktan çekindiği için biraz uzakta duruyor, bağlanan öteki kolun ipini ise en yakın arkadaşına veriyor; sonra herkesin gözleri önünde tutsağa kılıçla vuruyor ve öldürüyorlar. Bundan sonra kurbanı kebab yapıyor ve hep birlikte yiyorlar, orada bulunmayan

⁹² EK. s. 119, 120, 123.

⁹³ A.g.e., s. 121.

⁹⁴ A.g.e., s. 142.

⁹⁵ A.g.e., s. 123.

⁹⁶ Montaigne, a.g.e., s. 300-1.

dostlarına birer parça gönderiyorlar...amaçları bununla beslenmek değil, aşırı bir ölçü alma duygusunu dışarı vurmaktır.⁹⁷

Bu noktada merhametle bağlantılı olarak şiddet teması söz konusu olmaktadır. Rousseau'nun doğal insanı özünde barışçıldır:

Bu kadar az etken olan tutkulara, bu kadar kurtarıcı bir frene sahip olan, kötü olmaktan çok çekingen, başkalarına fenalık yapmaktan çok kendilerini fenalıklara karşı teminat altına almaya dikkatli olan insanlar pek tehlikeli dalâşlara konu olmuş değillerdir.⁹⁸

Rousseau'ya göre doğal insanda şiddet, aslen, kendini koruma güdüsünden kaynaklanır. Rousseau'ya göre bunun haklı gerekçesi insanın önce kendi varlığını koruma duygusudur.⁹⁹ Yoksa onun, "hemcinslerine zarar vermeye hiç gereksinmesi" yoktur.¹⁰⁰

Bununla birlikte, ima edildiği üzere, Montaigne'in doğal insanı savaşla içiçedir. Bu savaşım toprakla ilgili olmayıp, daha ziyade "zafer" ile "erdem ve cesaretle üstünlük"¹⁰¹ hedeflemektedir ve kesinlikle bir kendini koruma işi değildir.¹⁰² Quint, bu savaş halini "lüzumsuz" diye tanımlar.¹⁰³ Şevkle, kendi isteğiyle ve herhangi bir kışkırtma olmaksızın girişilen bir savaş çünkü bu. Doğal insanların "olağanüstü dayanıklılık" gösterdikleri bu "savaşların", "her zaman kanla ve ölümlerle" bittiğini belirten Montaigne'in¹⁰⁴ doğal insanında savaşmanın önemi, "ahlaksal anlayış"ın en önemli iki parçasından birini "savaşta cesaret"¹⁰⁵ -diğeri eşlere beslenen sevgi olarak yukarıda belirtilmişti- oluşturmasıdır.

Karşı Teze Dair

Montaigne ve Rousseau'nun doğal insanının birbirinden farklı olduğunu iddia eden bu çalışmanın, farazi olarak, haksız bir kıyaslama yaptığı düşünülebilir. Örneğin, Montaigne'in doğal insanının Rousseau'nunkinden

⁹⁷ Montaigne, a.g.e., s. 298.

⁹⁸ EK. s. 123.

⁹⁹ EK. s. 84-5.

¹⁰⁰ EK. s. 127.

¹⁰¹ Montaigne, a.g.e., s. 300.

¹⁰² Ancak, eğer saldırıyı diğer taraf başlatmışsa o ayrı.

¹⁰³ Quint, a.g.e., s. 82.

¹⁰⁴ Montaigne, a.g.e., s. 298,

¹⁰⁵ A.g.e., s. 297.

gelişimsel anlamda daha farklı bir aşamada olduğu belirtilebilir. Bu cihetten bakıldığında, yani Rousseau'nun doğal insanının daha sonraları evrildiği tarım-öncesi erken toplum dönemi haliyle kıyaslandığında, görüşleri Montaigne'inkiyle oldukça benzerdir.

Zira Rousseau'nun tarım-öncesi erken toplum insanı da Montaigne'in doğal insanı gibi inşa edilmiş meskenlerde yaşamakta,¹⁰⁶ onun gibi konuşma yoluyla iletişim kurabilmekte ve dansla zaman geçirmektedir.¹⁰⁷ Rousseau'nun bu dönem insanını betimlemelerine bakıldığında, onun açık bir şekilde artık bir toplumsal varlık olduğu anlaşılır.¹⁰⁸ Ancak, böyle yüzeysel bir bakış sözkonusu filozoflara göre "saf doğal insan" formu mevzusunu göz ardı edeceğinden uygun olmayacaktır.

Bu yazının amacı, biri kanıt-temelli diğeri kurgusal olan iki farklı yaklaşım üzerinden Montaigne ve Rousseau tarafından ortaya konan doğal insan portrelerinin benzer ve farklı taraflarını göstermektir. Bu farklı yaklaşımlar çerçevesinde Montaigne, on altıncı yüzyıl Brezilya'sından aktarılan haberler neticesinde doğal insanı tanımlarken, Rousseau dini kaygılar yüzünden şüphesini açıkça belirtmekle birlikte, adeta mümkün bir geçmişe dalarak derinlemesine teorik bir araştırma yapar. Dolayısıyla, doğal insana ilişkin her iki filozofun ortaya koyduğu tablonun birbirinden oldukça farklı olması beklentiler dâhilindedir.

İşaret edilmesi gereken husus şudur: Eğer bu yazının odak noktası Rousseau'nun tanımladığı tarım-öncesi erken toplum insanı olsaydı, Montaigne'in doğal insanına çok benzeyen bir tip sergilenmiş olurdu. Hâlbuki Rousseau'nun tarım-öncesi erken toplum insanı onun saf doğal insanı değil, bilakis uygar insanda sonlanacak bozulma seyrinin başlatıcısı olduğundan böyle bir yaklaşım bu çalışmayı geçersiz kılacaktı. Diğer yandan, Montaigne'in kavramlaştırdığı saf doğal insan modeli, on altıncı yüzyıl Brezilya'sının yerli insanıdır. Bu anlamda, bu çalışma her iki filozof tarafından tanımlanan saf doğal insan formlarını karşılaştırmıştır.

Rousseau'nun tarım-öncesi erken toplum insanı, filozofun kendi ifadesiyle "mutluluğu, arılığı, ahlak temizliğini öldürücü bileşikler meydana getirdi."¹⁰⁹ Daha önce ima edildiği gibi, "bir yanda gurur, başkalarını küçük görme," ancak öte yandan "utanma ve kıskançlı[ğın]" hâkim olduğu sosyal çevresinde kendisinde rekabet duyguları hâsıl olmaya başladığından

¹⁰⁶ EK. s. 138; Montaigne, a.g.e., s. 296.

¹⁰⁷ EK. s. 140, 141; Montaigne, a.g.e., s. 296.

¹⁰⁸ EK. s. 141.

¹⁰⁹ EK. s. 141.

“eşitsizliğe, aynı zamanda kötülüğe doğru ilk adım”ı¹¹⁰ atan tarım-öncesi erken toplum insanına kıyasla asıl doğal insanın “kötülük yapmasını önleyen şey...[ondaki] tutkuların yatışması ve kötülüğün bilinmemesi [halidir].”¹¹¹ Oysa, tarım-öncesi erken toplum insanındaki “doğal acıma duygusu bazı değişikliklere uğramış”tır, nitekim toplum hayatının başladığı bu aşamada insanlar arasında yeni kurulmuş ilişkiler, artık onların doğal yapılarında olandan daha farklı nitelikler istemektedir. Sırf doğa haline uygun düşen iyiliğin yerini “öçlerin dehşeti” almıştır.¹¹² Korkunç intikamlar ve şiddet, doğal insanı “kana susamış ve zalim” olabilecek dereceye kadar getirmiştir.¹¹³ Bu yeni durumda, hayatın gereğini sağlamak amacıyla buldukları basit şeylere sahip olmak ve onlardan yoksun olmak fikri insanlarda ızdırap oluşturmaya başlamıştır.¹¹⁴ Bu haliyle, “doğmakta olan toplum”daki yaşamı nasıl olursa olsun o artık “ilk doğa hali”nden çok uzaklaşmıştır.¹¹⁵ Kısaca, o farklı bir varlık tipine geçiş yapmıştır.

Montaigne’e gelince, onun vahşiler üzerine yaptığı yorumlardan çıkarsanan doğal insan tanımı, saf formuyla doğal insandan başka bir şeye işaret etmez. Kendisi açık bir şekilde, doğal insanının bir “safılık” halinde yaşadığını beyan etmektedir.¹¹⁶ Bu görüş, Montaigne’in doğal insanın toplumunu bir “kusursuzluk” toplumu; hatta Seneca’dan alıntıladığı “Tanrılardan henüz yeni gelen [insanlar]”¹¹⁷ ifadesiyle betimlediği onaltıncı yüzyıldaki Brezilyalı yerlilerinin değişmemiş saf doğal insanlar oldukları kanısıyla pekişmektedir. Bu yönüyle, Rousseau’nun “başlangıçta var olan ve içinde akıp gittiği sakin ve *masum* günler”indeki asıl, yalnız ve doğal insanına benzer.¹¹⁸

Montaigne’in doğal insanının, geçmiş bir zamanda bu betimlediğinden farklı bir şey olup olmadığı ve bu anlamda, şimdiki tanımına gelinceye dek herhangi bir gelişim döneminden geçip geçmediğine gelince, buna ilişkin metne dayalı bir kanıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla, onun bir dönemde Rousseau’nun doğal insanına benzer olması olasılığı asılsız tahminlerden daha ileri gidemeyecektir. Ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi, Montaigne tasvirlerini kanıtı dayandırdığını göstermeye itina gösterir, asılsız

¹¹⁰ A.g.e., s. 141.

¹¹¹ A.g.e., s. 119.

¹¹² A.g.e., s. 143.

¹¹³ A.g.e., s. 142.

¹¹⁴ A.g.e., s. 139.

¹¹⁵ A.g.e., s. 142, 143.

¹¹⁶ Montaigne, a.g.e., s. 295.

¹¹⁷ A.g.e., s. 295.

¹¹⁸ EK. s. 104. İtalik bana ait.

yorumlara da hiç prim vermez. Bu bakımdan, ortaya koyduğu portrenin dışında doğal insanın daha erken tipine dair olası herhangi bir asılsız kurgu ona göre açıkça mantık dışı ve geçersiz olacaktır. Montaigne'in denemesi, onun doğal insanının herhangi bir zamanda sosyal bir varlık olmaktan başka bir form olarak var olduğuna dair bir varsayımı desteklemez.

Sonuç

Bu makale, Montaigne ve Rousseau'nun doğal insan konseptine ilişkin olumlu ve savunucu bir tavır ortaya koyduklarını göstermiştir. Bununla birlikte, onları doğal insanı tanımlamaya iten motivasyonun, Montaigne'de entelektüel bir merak, Rousseau'da ise toplumda eşitsizliğin kökenini anlama güdüsü temelinde birbirinden farklı olduğunu vurgulamıştır. Onları harekete geçiren hedefler farklı olduğundan, filozoflar araştırmalarında farklı yöntemler kullanmışlardır; Montaigne, yaşayan yerli halklara dair topladığı kanıtlara dayanırken, Rousseau insanoğlunun olası geçmişine ilişkin bir kuram geliştirmiştir. Çalışma, değinilen farklı amaçların, Montaigne ve Rousseau'yu doğal insanın kısıtlı koşulları, fiziksel formu, lüzumsuz ihtiyaçlardan bihaber olma ve kadına bakışı hususlarında ortak bir paydada buluşturduğunu göstermiştir. Ayrıca, tek başına mı yoksa topluluk halinde mi yaşadığına, iletişiminin konuşmaya dayalı olup olmadığı ile acıma ve barış tezahürlerine binaen her iki filozofun doğal insana ilişkin farklı birer tablo ortaya koyduğu belirtilmiştir. İlaveten, bu çalışmanın ana temasını oluşturan doğal insanın saf formu dikkate alındığında Montaigne'in doğal insanının Rousseau'nun tarım-öncesi erken toplum insanıyla –her ne kadar benzeseler de - kıyaslanmasının daha meşru bir kıyaslama olmayacağı açıklanmıştır.

Yazıyı sonlandırmadan, çalışmanın içeriğinin çağdaş bağlamına denk düşmesi bakımından Pinker'ın *Boş Sayfa*'sına dönmek uygun olacaktır. Eserde, antropolog Leslie Sponsel'dan aktardığı "tarih öncesi insanın ilkesi şiddetsizlik ve barış olup, insanların birbirini öldürmesi az görülür bir şeydi"¹¹⁹ iddiası, adeta Rousseau'nun doğal insan tasvirini olumlamaktadır. Asil vahşi öğretisini, insanları açgözlülük, kuruntu ve şiddet gibi kötü etkilerin yalnızca uygarlığın ürünleri olduğunu düşünmeye ve dolayısıyla kendi gerçekliklerine dair yanlış bir anlayışa sevk ettiğinden ötürü eleştiren Pinker, Rousseau'nun çizdiği bu portrenin yirminci yüzyılın eğitim araştırmalarının da temelini oluşturduğunu belirtir.¹²⁰ Benzer şekilde, doğal insana ilişkin tanımlaması tamamen saflık varsayımına dayanan Montaigne'in de bununla çeliştiği söylenemez.

¹¹⁹ Pinker, a.g.e., s. 118.

¹²⁰ A.g.e., s. 261, 381.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A., (der.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Aristoteles *Politika*, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- Copleston, Frederick, *The Enlightenment*, Continuum, London, 2003.
- Cranston, Maurice, "Introduction" and "Notes", *A Discourse on Inequality* by Jean-Jacques Rousseau içinde, çev. Maurice Cranston, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1984.
- Ellingson, Ter, *The Myth of the Noble Savage*, University of California Press, California, 2001.
- Frame, Donald M., *Montaigne: A Biography*, Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1965.
- Hampsher-Monk, Iain, *A History of Modern Political Thought*, Blackwell Publishers, Oxford, 1992.
- Kelly, George Armstrong, "A General Overview". Contained in *The Cambridge Companion to Rousseau*, ed. Patrick Riley, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s. 8-56.
- MacIntyre, Alasdair, *A Short History of Ethics*, Routledge, London, 2002.
- Montaigne. *Denemeler*, çev. Hüsen Portakal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Pinker, Steven, *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*, Penguin Books Ltd., London, 2002.
- Quint, David, *Montaigne and the Quality of Mercy: Ethical and Political Themes in the Essais*, Princeton University Press, New Jersey, 1998.
- Riley, Patrick, "Introduction: Life and Works of Jean-Jacques Rousseau", *The Cambridge Companion to Rousseau* içinde, ed. Patrick Riley, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s. 1-7.
- Roberts, Kathleen Glenister, *Alterity and Narrative: Stories and the Negotiation of Western Identities*, State University of New York Press, New York, 2007.
- Romão, Rui Bertrand, "A Cannibal Utopia: On Montaigne's *Essays*", *Nowhere Somewhere: Writing, Space and the Construction of Utopia* içinde, ed. José Eduardo Reis and Jorge Bastos de Silva, Universidade do Porto, Porto, 2006, s. 33-41.

Rousseau, Jean-Jacques, *İtiraflar*, çev. Kenan Somer, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

--, *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2015.

--, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2015.

--, *Emilé*, çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2014.

Büyük Türkçe Sözlük, TDK,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (ET:
11.06.2016).

Timuçin, A., "Rousseau İçin Notlar", *Özne Felsefe ve Bilim Yazıları* içinde, ed. Haluk Erdem ve Mustafa Günay, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012.

Wiley, Basil, *The Seventeenth Century Background*, Penguin Books Ltd., Middlesex, 1972.